

Ivan Yaniuk**PARTSELYATSIYA COMPANY «ZEMLYA» STRUCTURE
AND ORGANIZATION IN LVIV (1907–1923)**

The structure and management organization of «Zemlya» company located in Lviv during the period from its foundation to the final transition of Eastern Galicia to Poland are revealed in this article. The main authorities of enterprise are specified and their functions are described.

Key words: partselyatsiya, society «Zemlya», structure, management, land.

УДК 94(477.44=161.1) «1921/1923»

Вікторія Єрмакова**ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОПОМОГИ ГОЛОДУЮЧИМ ДІТЯМ
ПОВОЛЖЯ В ПОДІЛЬСЬКІЙ ГУБЕРНІЇ У 1921–1923 РР.**

В умовах голоду 1921–1923 рр. найбільш незахищеною категорією виявилось дитяче населення не тільки України, але й голодуючих районів Поволжя. Спільними зусиллями держави та громадськості в Подільській губернії організовано значну допомогу безпритульним голодуючим дітям Поволжя. У статті досліджуються особливості організаційної діяльності та масштаби допомоги голодуючим дітям Поволжя у 1921–1923 рр. Автор визначає основні позитивні та негативні аспекти цього процесу. Головна увага приділена висвітленню рівня життя дітей та умов їхнього повсякденного побуту у дитячих закладах Подільської губернії.

Ключові слова: голод 1921–1923 рр., допомога голодуючим, дитяча безпритульність, Подільська губернія, Поволжя.

Україна сьогодні зіткнулася з новим явищем – діти-переселенці, діти бойовиків-терористів і діти загиблих українських військових, досвіду роботи з якими немає. Тож наразі актуально зазирнути в минуле нашої країни аби дослідити шляхи розв'язання подібних проблем. Однією з них є голод 1921–1923 рр.

Серед дослідників, які аналізували проблему голоду і голодоморів в Україні слід назвати таких науковців, як О. Мовчан і С. Кульчицький [1]. За останні роки з'явилися дослідження, зосереджені навколо питань допомоги жертвам голоду 1921–1923 рр. на Поділлі, зокрема М. Олійника [2]. Водночас, питання допомоги голодуючим дітям, особливо в регіональному аспекті, потребує детального дослідження.

Метою цієї статті є виявлення особливостей організації допомоги голодуючим дітям Поволжя в Подільській губернії у 1921–1922 рр.

Голод 1921–1923 рр. охопив райони Поволжя, Північного Кавказу і Півдня України. Ознаки голоду в Україні були виявлені на початку осені 1921 р., але вищі партійні та радянські органи республіки лише в грудні офіційно визнали його існування.

Голод 1921–1922 рр. збільшив кількість сиріт, безпритульних, покинутих та бездоглядних дітей і висунув найголовнішу задачу – порятунку дитячого населення не тільки України, але й голодуючих районів РСФРР від голодної смерті [3, с.140]. Діяльність держави зосереджувалася на оперативній евакуації населення, худоби, реманенту в урожайні губернії, надання харчування на місцях та отримання і розподіл допомоги із закордону. У 1921 р. РНК УСРР видала постанови та інструкції, що регламентували порядок розташування та утримання голодуючих дітей: «Положення про розміщення безпритульних дітей серед населення» (15 жовтня 1921 р.), «Інструкції нарвідділам, здоровідділам, і робітничим організаціям про прикріплення дитячих закладів до професійно-виробничих колективів» (15 жовтня 1921 р.), «Положення про прикріплення дитячих закладів до пролетарських організацій» (15 жовтня 1921 р.) У цих документах зазначалося, що вся відповідальність за прийом, форму обліку, устрій та евакуацію дітей покладалася на губернські відділи народної освіти, та пропонувалися альтернативні форми роботи – індивідуальний та колективний патронат (прикріплення безпритульних і евакуйованих дітей до сімей, організацій і підприємств) [3, с. 139].

Координація роботи з безпритульними була довірена міжвідомчій Центральній раді захисту дітей, яка об'єднувала представників наркоматів охорони здоров'я, соціального забезпечення, продовольства, земельних справ. У вересні 1921 р. створена секція допомоги голодуючим дітям, котра спочатку підпорядковувалася ЦК Допомоги голодуючим, а потім – Центральній Раді захисту дітей України. При ВУЦВК діяла надзвичайна комісія з боротьби з безпритульністю [4, с. 167].

Незважаючи, на голод в Україні, для прийому дітей із Півночі були визначені Харківська, Київська, Подільська, Чернігівська, Полтавська та Кременчуцька губернії. Власне Подільська губернія готова була прийняти дві тисячі дітей [5, арк. 13].

Спочатку ємкість губерній з прийому голодуючих дітей була визначалася таким чином: Волинська – 1500 дітей, Київська – 1000 дітей, Кременчуцька – 1000 дітей, Полтавська – 1000 дітей, Подільська – 2500 дітей, Харківська – 1500 дітей, Чернігівська – 2500 дітей. Всього планувалося прийняти близько 20 тис. дітей із голодуючих губерній [6, арк. 16]. Постанова Політбюро ЦК КП(б)У «Про допомогу голодуючим дітям Поволжя» від 16 серпня 1921 р. вже визначала «прийняти на себе зобов'язання забезпечити 25 тис. дітей, дану цифру вважати твердим завданням і докласти зусилля для підвищення кількості, розміщуваних в Україні дітей до 50 тис., дану цифру вважати максимальною» [7].

Заходи боротьби із голодом на Поділлі розпочалася в серпні 1921 р. Вжиття заходів та проведена пропагандистська кампанія дозволила вже до 1 листопада зібрати на Поділлі 27960 пудів хліба і 375994635 крб. Окрім того зібрано 1000 аршин мануфактури та 50 тис. ярдів ниток для дітей, які почали прибувати з голодуючих губерній [2, с. 93].

Після того як з'ясувалося, що Подільська губернія повинна прийняти 3500 дітей, із них 3000 чоловік віку Наркомату освіти і 510 осіб віком до 4-х років була організована трійка в складі відділу управління губвиконкому, представників Наркомату освіти і губздороввідділу з прийому і розміщенню дітей, які прибували до повітів. Організовано два евакопункти у м. Вінниці на 200 дітей і у Вапнярці – 100 дітей, через які діти, після санітарної обробки, відправлялися у повіти. В губернії були обладнані Наркоматом освіти – 100, а губздороввідділом – 8 дитячих будинків. Губернська трійка робила розподіл дітей у повітах, а інструктор підвідділу Охмадиту супроводжував їх в повіти, де був присутній при їх розміщенні. Стан дітей, що прибували, був жахливий. Діти всі були виснажені, роздягнені та роззуті і в більшості випадків приїздили в одній сорочці. Санітарний стан поїздів теж мав багато недоліків: не було санобробки та дезінфекції [8, с. 53].

Для забезпечення дітей дахом над головою, вкрай були ущільнені існуючі дитячі будинки і створені нові, зазвичай, на кошти Наркомосу, що негативно відобразилося на загальному фінансовому стані та дитячій забезпеченості. Повіти, у які скеровувалися голодуючі діти були далекі від ідеалу соціалістичного виховання. Із доповіді Подільського губернського відділу охорони здоров'я за жовтень 1921 р.: «За даний місяць робота виражалась в прийомі дітей із голодуючих губерній, які прибули у Вінницю в кількості 1000 чол. Санпоїзд № 71 в кількості 400 чол. Із цієї партії частина дітей була направлена в Літин – 35 чол., друга в Гайсин, третя в Ямпільський повіт. Дані наступні: в Літині дітей прийняли добре, але там зовсім немає ні мануфактури, ні білизни. В Гайсині Будинок дитини організований при монастирі. Приміщення для дітей не відремонтоване і загрожує обвалом, обладнання ніякого, діти сплять на полу, дров немає, ситуація в справі виховання деморалізується. Відомості надіслані в Раду захисту дітей та наркомат освіти для прийняття заходів. Поїзд № 1183 прибув з 595 дітьми (від Наркомату освіти). Був не розвантажений і відправлений в Ольгопільський повіт. Спостерігається безсистемність у відправці дітей, не проходять карантин. Недоліки: гостра потреба у грошових знаках, теплому одязі, взутті, постільній білизні, посуді і предметах обладнання. Великий недолік – відсутність працівниць на місцях і вихователів» [9, арк. 97].

Всього дітей до 1 січня 1922 р. прибуло організованим шляхом 2053, неорганізованим – 112. Всього – 2165 дітей. Із них хворих дітей – 1313. Діти були розміщені по наступних повітах: Літинський – 35, Ямпільський – 235, Гайсинський – 165, Ольгопільський – 840, Камянецький – 181, Проскурівський – 216, Лeticівський – 186, Могилів-Подільський – 220, Ново-Ушицький – 87. Упродовж вересня-березня 1922 р. прибуло організованим шляхом всього 5 тис. осіб, які були розміщені в наступних повітах: Хмельник – 200, Ямпіль – 285, Гайсин – 200, Ольгопіль – 800, Могилів – 300, Камянець-Подільський – 400, Проскурів – 250, Лeticів – 150, Жмеринка – 250, Брацлав – 250, Ново-Ушиця – 100, Немирівська санаторія – 225, Вінницький повіт – 100. Стан будинків, у які скеровують дітей за вказаний період суттєво не покращився: «Розміщені діти в більшості випадків незадовільно. Приміщення малі або зовсім не призначені, білизни не вистачає, взуття зовсім немає. Харчування задовільне. Із доповідей варто відмітити особливо важку ситуацію в Жмеринському, Брацлавському, частині Ольгопільського повіту. Проскурівський Унаробраз зовсім не прийняв дітей, залишивши їх у лікарні м. Проскурів» [9, арк. 111].

Загалом, незважаючи, на внутрішнє складне становище України – голод в південних губерніях, нею прийнято до 50 тис. дітей, евакуйованих і тих, які прибували самостійно [10, арк. 6].

На 1 вересня 1922 р. із запланованих 3500 дітей, на Поділлі прийнято 5957 дітей. Інформацію щодо прийому дітей і розподілу їх у повітах подано в таблиці 1.

Таблиця 1

№ санпоїздів	Звідки прибули	Кількість дітей	Розміщення по повітах (організоване)	Розміщення по повітах (неорганізоване)
84	Із Самари	605	Літин 173	20
71	Самари	400	Ямпіль 580	125
167	Казані	573	Гайсин 155	28
44	Донбасу	530	Ольгопіль 789 Могилів 525	20 55
184	Донбасу	536	Кам'янець 991 Проскурів 539	40
38	Казані	418	Летичів 146	30
169	Самари	560	Жмеринка 400	150
1183	Самари	595	Вінниця 200	57
135	Самари	450	Н-Ушиця 420	10
	Самари	470		
Всього 10 санпоїздів		5137	5373	584

[8, с. 54].

На 25 жовтня 1922 р. голодуючих дітей, розміщених у повітах налічувалося 8532, з них найбільше в Ольгопільському повіті – 1425 дітей і Жмеринському – 970 дітей [11, арк. 13].

Регулярно проводилися тижні та місяці допомоги дітям, благодійні спектаклі, концерти, лотереї на користь безпритульних голодуючих дітей. У лютому 1922 р. в Кам'янець-Подільському, Гайсинському, Жмеринському, Могилів-Подільському та інших повітах губернії проведено тиждень допомоги голодуючим дітям Поволжя, під час якого зібрано 422,4 тис. пудів зерна та 200 млн крб. [12, с. 50].

Значна допомога дітям, постраждалим від голоду, була надана під час проведення місячника допомоги, який спочатку оголосили з 15 січня – до 15 лютого 1923 р., а потім продовжили до 25 березня. Під час нього всі організації та установи в обов'язковому порядку купували марки «Місяця допомоги дітям». Отримані кошти розміщувалися на спеціальному рахунку місячника у Вінницькому відділенні Держбанку й використовувалися переважно на допомогу дитячим притулкам [2, с. 94].

Отже, в умовах голоду 1921–1923 рр. найбільш незахищеною категорією виявилось дитяче населення не тільки України, але й голодуючих районів Поволжя. Спільними зусиллями держави та громадськості в Подільській губернії організовано значну допомогу безпритульним голодуючим дітям Поволжя. Одним із головних недоліків надання цієї допомоги була відсутність належного фінансування та врахування регіонального потенціалу, що практично виявилось у недостатньому матеріальному забезпеченні дитячих установ та збільшенні числа безпритульних дітей.

Список використаних джерел

- Кульчицький С. В. Невідомі сторінки голоду 1921–1923 рр. в Україні / С. В. Кульчицький, О. М. Мовчан // Історичні зошити. – К., 1993. К.: Ін-т історії України АН України, 1993. – 70 с. 2. Олійник М. П. Допомога жертвам голоду 1921–1923 років на Поділлі / М. П. Олійник // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – 2012. – вип. XXXIV. – С.93–96. 3. Паращевіна О. Діти і голод 1921–1922 рр. в Україні / О. Паращевіна // Проблеми історії України: Факти, судження, пошуки: Міжвід. зб. наук. пр. – Вип. 14 / НАН України. Ін-т історії України; Відп. ред. С. В. Кульчицький. – К., 2005. – С.137–146. 4. Тріпутіна Н. П. Дитяча безпритульність та боротьба з нею у житті українського суспільства 20-х рр. XX ст. / Н. П. Тріпутіна // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2011. – № 982: Сер. Історія. – Вип. 44. – Спеціальний випуск. – 264 с. 5. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 552, 16 арк. 6. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр.536, 93 арк. 7. Архівні документи про голод 1921–1923 років в Україні. – Режим доступу: <http://golosukraine.com/publication/kultura/istoriya/33614viprobuvannya-golodom-zlochyn-vladi-tragediya-naro/#.VNeUfOfRUuc>. 8. Голод та голодомор на Поділлі 1920-1940 рр.: Збірник документів та матеріалів // Обласна редколегія науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією» (голова І. С. Гамрецький, заступники голови В. П. Лациба, С. С. Нешик та ін.). Автори-упорядники: Р. Ю. Подкур, В. Ю. Васильєв, П. М. Кравченко, В. П. Лациба, І. П. Мельничук, В. І. Петренко. – Вінниця, 2007– 704 с. 9. ЦДАВО України, ф. 342, оп. 1, спр.789, 111

арк. 10. ЦДАВО України, ф. 166, оп. 2, спр. 1738, 68 арк. 11. Держархів Вінницької обл., ф. 254, оп. 1, спр. 795, 35 арк. 12. Григорчук П. С. Допомога подолян голодуючим Поволж्या в 1921–1922 рр. / П. С. Григорчук // Тези доповідей XVI Вінницької обласної іст.-краєзн. конф. 11 лютого 1997 р. – Вінниця, 1997. – С. 49–51.

Викторія Ермакова

ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ ПОМОЩИ ГОЛОДАЮЩИМ ДЕТЯМ ПОВОЛЖЬЯ В ПОДОЛЬСКОЙ ГУБЕРНИИ В 1921–1923 ГГ.

В условиях голода 1921–1923 гг. наиболее незащищенной категорией оказалось детское население не только Украины, но и голодающих районов Поволжья. Совместными усилиями государства и общественности в Подольской губернии было организовано значительную помощь беспризорным голодающим детям Поволжья. В статье исследуются особенности организационной деятельности и масштабы помощи голодающим детям Поволжья в 1921–1923 гг. Автор определяет основные положительные и отрицательные стороны этого процесса. Главное внимание уделено освещению уровня жизни детей и условий их повседневного быта в детских домах Подольской губернии.

Ключевые слова: голод 1921–1923 гг., помощь голодающим, детская беспризорность, Подольская губерния, Поволжье.

Viktorija Yermakova

FEATURES OF THE AID ORGANIZATION TO THE STARVING CHILDREN OF THE VOLGA REGION IN PODOLIA PROVINCE IN 1921–1923

In conditions of famine in 1921–1923 the most vulnerable categories of the population turned out to be children not only in Ukraine but also in the Volga areas. By the joint efforts of the state and the public in Podolia province, substantial assistance to homeless starving children of the Volga region was organized. The article analyzes the organizational characteristics and scope of aid to the starving children of the Volga region in 1921–1923. The author identifies the main positive and negative aspects of this process. The main attention is paid to highlighting the level of children's living and conditions of their everyday life in child care institutions of Podolia province.

Key words: famine in 1921–1923, help to starving children, child homelessness, child care institutions, Podolia province, Volga.

УДК 329(477.54)»1923»

Сергій Редька

ДИСКУСІЯ 1923 Р. В ПАРТІЙНІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ ХАРКОВА

У статті йдеться про перебіг дискусії 1923 р. в партійних організаціях Харкова, в результаті якої партійний апарат на місцях консолідувався та зміг показати себе як дієва сила, яка змогла нейтралізувати опозицію. Ідеї опозиції були донесені партійними функціонерами в перекрученому вигляді. Більшість членів партії не знали їх поглядів та не вникали в їх суть, особливо це стосується робітників. У результаті прийняли резолюції, вигідні партійному апаратові, а не рядовим членам партії.

Ключові слова: дискусія, консолідація партійного апарату, нейтралізація опозиції, Харків, партійні організації.

Політичні партії є важливими суб'єктами політичного процесу. Життєздатність громадянського суспільства й держави значною мірою забезпечується наявністю партій. Становище й практична діяльність партій є показниками демократичності суспільства. Важливою умовою виконання партіями своїх функцій у сфері політичних відносин є врахування об'єктивної логіки, гармонізації політичних інтересів соціальних груп, уміння коригувати свій політичний курс зі змінами соціальної ситуації в країні. Способи реалізації функцій партіями залежить від їх природи, організаційної структури та наявності колективного обговорення існуючих проблем активними членами партії. У сучасному політичному полі України існує багато політичних партій. Але вони не відповідають сучасним демократичним вимогам. Тому актуальним є вивчення виникнення тоталітарних рис у партії. Автор ставить за мету дослідити як це відбувалося в місцевих партійних організаціях.

Діяльності комуністичної партії в радянській історіографії присвячена значна кількість робіт. Сучасний рівень історичних знань дає змогу стверджувати що дослідження радянських істориків